ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗА ТІЛЕСНІ УШКОДЖЕННЯ, СМЕРТЬ ВІД ЗЛОЧИНУ, ДТП, ТРАВМИ НА ВИРОБНИЦТВІ ЧИ ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ[1]

Карачевцев Я. М.

DOI: 10.53672/ej.5.2025.10[1] Check for updates

Анотація. Судова практика України не має єдиного підходу до визначення розміру компенсації моральної шкоди за тілесні ушкодження, виробничу травму чи професійне захворювання: за даними М. Бризіцького, суми, присуджені за смерть особи, відрізняються у 428 разів. Я. Карачевцев ставить за мету запропонувати науково обґрунтовані грошові орієнтири такої компенсації, придатні для використання судовим експертом-психологом разом із чинною експертною методикою. Розрахунки побудовано на зіставленні Методики № 14.1.75 «Методика психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди» (Харківський НДІСЕ), Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень (наказ МОЗ України від 17.01.1995 № 6) і шкали стресу Холмса й Раге; залучено також авторський метод визначення реального прожиткового мінімуму, монографію О. М. Ярошенка зі співавторами та посібник М. Бризіцького. Автор переводить ступені тяжкості ушкоджень у дні розладу здоров'я (1 % втрати працездатності прирівняно до 2,1 дня хвороби) і обстоює положення, що один бал стресу відповідає одному дню тимчасової непрацездатності та одному реальному прожитковому мінімуму, тобто 17 198 грн у цінах на 01.01.2026, а 1 % стійкої втрати працездатності – 36 116 грн. Запропоновано розмежовувати легкі тілесні ушкодження з наслідками і без наслідків для здоров'я, а шкоду здоров'ю обчислювати окремо від моральної шкоди за психологічні страждання, не множачи її на коефіцієнти індивідуальних особливостей і обставин справи. Критично оцінено практику, за якою компенсацію присуджують лише за первинно встановлену втрату працездатності та в середньому близько 1 тис. грн за 1 % її втрати (постанови Верховного Суду у справах № 212/3137/17-ц і № 212/6988/17-ц). Підсумкові орієнтири охоплюють діапазони від 34 396 грн за легкі ушкодження без наслідків до 3 611 580 грн за тяжкі, окремі суми за I–III групи інвалідності та 400 балів стресу (6 879 200 грн) у разі смерті особи. Стаття адресована судовим експертам-психологам, адвокатам і суддям у справах про відшкодування моральної шкоди, завданої злочином, ДТП чи нещасним випадком на виробництві.

Ключові слова: моральна шкода, тілесні ушкодження, судово-психологічна експертиза, шкала Холмса й Раге, бали стресу, втрата працездатності, інвалідність, дорожньо-транспортна пригода, виробнича травма, професійне захворювання, Методика № 14.1.75.

Specific Features of Assessing Moral (Non-Pecuniary) Damage for Bodily Injury, Death Resulting from a Crime, Road Traffic Accidents, Occupational Injuries or Occupational Disease

Karachevtsev Ya. M.

Abstract. Ukrainian courts lack a uniform approach to compensation for moral (non-pecuniary) damage caused by bodily injury, occupational injury or disease; according to M. Bryzitskyi, awards for the death of a person have differed by a factor of 428. Karachevtsev Ya. M. seeks to give forensic psychologists and courts quantified benchmarks for such compensation. The author combines Forensic Methodology No. 14.1.75 on psychological examination in cases of moral suffering (Kharkiv Research Institute of Forensic Examinations), the Rules for Forensic Medical Determination

of the Severity of Bodily Injuries approved by Order No. 6 of the Ministry of Health of Ukraine of 17 January 1995, and the Holmes and Rahe Social Readjustment Rating Scale. Degrees of severity are converted into days of health disorder, with 1% of permanent disability equated to 2.1 days of illness; one stress point is equated to one day of temporary disability and to one real subsistence minimum, i.e. UAH 17,198 at prices of 1 January 2026, while 1% of permanent disability corresponds to UAH 36,116. The author argues that minor injuries with and without health consequences should be distinguished and that damage to health should be calculated separately from psychological suffering instead of being multiplied by individual and case-specific coefficients. Current case law is criticised for compensating only the initially established loss of working capacity and for awarding roughly UAH 1,000 per 1% of lost capacity. The proposed ranges run from UAH 34,396 for minor injuries without health consequences to UAH 3,611,580 for grievous injuries, with fixed sums for disability groups I to III and 400 stress points (UAH 6,879,200) in case of death. The figures may support expert opinions and claims in criminal, traffic and workplace injury cases.

Keywords: moral damage, non-pecuniary damage, bodily injury, forensic psychological examination, Holmes and Rahe scale, stress points, loss of working capacity, disability, road traffic accident, occupational injury, occupational disease.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 02.05.2026; у номері — 02.05.2026; DOI:* ***10.53672/ej.5.2025.10***[1].

Повний текст

Текст статті.

Постановка проблеми. Як зазначають практики і науковці судова практика України не містить єдиного підходу до призначення моральної компенсації за тілесні ушкодження, травму чи професійне захворювання [1, с. 7; 2, с. 16-24]. Так, як вказує Максим Бризіцький компенсація за смерть особи коливається в межах від 70 115 грн. для позивачки – інваліда 2 грп. пожиттєво за смерть сина до 30 000 000 грн. на користь матері загиблого від розбою співробітника СБУ у цінах станом на жовтень 2023 р., тобто компенсації відрізняються в 428 разів.

У своєму дослідженні Максим Бризіцький пропонує рекомендовані розміри моральної шкоди та критерії для України, з огляду на практику ЄСПЛ. Так, за ушкодження еквівалентні ІА групі інвалідності він пропонує стягувати 40 000 €, ушкодження ІБ групі інвалідності – 30 000 €, за ушкодження ІІ групи інвалідності – 20 000 €, ушкодження ІІІ групи інвалідності – 10 000 € [2, с. 122=123]. За нашими висновками, такі відшкодування є кращими, ніж пропонує судова практика України, яка стягує в середньому в 33 рази менше (3-4%) від суми, що рекомендована спеціалізованою методикою відшкодування моральної шкоди (науково обґрунтованих рівнів). Але компенсація за тілесні ушкодження, що пропонує Максим Бризіцький в 2,5 рази менше від дійсної суми компенсації (відшкодовується 40%).

В монографії «Актуальні теоретичні та практичні проблеми відшкодування моральної шкоди потерпілим працівникам від нещасних випадків на виробництві або професійних захворювань» вченими О.М. Ярошенко, Н.О. Мельничук, О.В. Москаленко, О.Є. Луценко, О.П. Сорока запропоновано авторську методику відшкодування розміру грошової компенсації моральної шкоди, завданої внаслідок нещасних випадків і професійних зах-

ворювань на виробництві, яка є ціннісно-орієнтованою. Проте відшкодувань за групу інвалідності, за 1 % втрати постійної працездатності, 1 день лікування вони не визначили, зазначивши різноманітну судову практику України, і занадто низькі розміри відшкодувань.

Нами запропоновані науково-обґрунтовані розміри відшкодування дійсної моральної шкоди з огляду індиктиуно-дедуктивний методи аналізу профільної методики оцінки моральної шкоди, яка входить в реєстр методик судової експертизи, що ведеться Міністерством юстиції України.

Викладення основного матеріалу. Для обрахування стресу, який можна виразити в моральній шкоді, що завдана здоров'ю, важливо обрахувати стрес за шкалою Холмса і Раге [8] (моральну шкоду) за 1 день хвороби, і за 1% втрати постійної професійної працездатності.

Для обрахування можна взяти Методику № 14.1.75 «Методика психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди» (Харківський НДІСЕ Міністерства юстиції України, далі скорочено – Методика [7]) та Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень (Наказ МОЗ України N 6 від 17.01.95, далі скорочено – Правила [6]), відповідно до яких:

Згідно з Методикою № 14.1.75: Поз. № 1. Спричинення тяжкої шкоди здоров'ю (0,8 відносних одиниць компенсації моральної шкоди /далі скорочено в.о./, що дорівнює 288 мінімальним заробітним платам /далі скорочено – МЗП/).

Поз. № 3. Спричинення шкоди здоров'ю середньої тяжкості (0,3 в.о., 108 МЗП).

Поз. № 5. Спричинення легкої шкоди здоров'ю (0,03 в.о., 12 МЗП).

Відповідно до Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень:

2.3.2. Легке тілесне ушкодження може бути таким, що: а) спричинило короткочасний розлад здоров'я чи незначну стійку втрату працездатності; б) не спричинило зазначених наслідків.

2.3.3. Короткочасним належить вважати розлад здоров'я тривалістю понад шести днів, але не більше як три тижні (21 день).

2.3.4. Під незначною стійкою втратою працездатності належить розуміти втрату загальної працездатності до 10%.

Отже, 10% втрати загальної працездатності, відповідає 21 дням хвороби, звідки 1% втрати професійної стійкої працездатності відповідає 2,1 дням хвороби. Середня тривалість легких тілесних ушкоджень становить 21 / 2 = 10,5 днів. Відповідно до 2.2.1. Правил «Ознаки ушкодження середньої тяжкості: ... в) тривалий розлад здоров'я; г) стійка втрата працездатності менш ніж на третину. Далі, п. 2.2.2. Тривалим належить вважати розлад здоров'я строком понад 3 тижні (більш як 21 день). П. 2.2.3. Під стійкою втратою працездатності менш як на одну третину належить розуміти втрату загальної працездатності від 10% до 33%. Таким чином, 33% в днях хвороби, становить 33,3 * 2,1 = 69,93 дні. Середня тривалість легких тілесних ушкоджень становить (21 + 70) / 2 = 45,5 днів. Тяжкі тілесні

ушкодження відповідають втраті постійної працездатності від 33,3 до 100%, а в днях хвороби від 70 до 210, що в середньому становить 140 днів (або як буде показано нижче 140 балам стресу за шкалою Холмса і Раге).

Таким чином, компенсація за легкі тілесні ушкодження становить: 12 МЗП * 8 647 грн = 103 764 грн в цінах на 01.01.2026, а на 1 день припадає 103 764 грн / 10,5 = 9 882 грн. Компенсація за середньої тяжкості тілесні ушкодження становить: 108 МЗП * 8 647 грн = 933 876 грн. в цінах на 01.01.2026, а на 1 день припадає 933 876 грн / 45,5 = 20 525 грн. Компенсація за тяжкі тілесні ушкодження становить: 288 МЗП * 8 647 грн = 2 490 336 грн в цінах на 01.01.2026, а на 1 день припадає 2 490 336 грн / 140 = 17 788 грн.

Отже, середня моральна компенсація за 1 день тимчасової втрати загальної працездатності (хвороби) становить: (9 882 + 20 525 + 17 788) / 3 = 16 065 грн в цінах на 01.01.2026. На науково-теоретичному семінарі «Міждисциплінарні дослідження: теоретико-методологічні виміри», що проводився під егідою Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту міжнародних відносин, Навчально-наукового центр «Синтез» 5 грудня 2017 року було представлено дослідження – «Універсальні методи визначення розміру прожиткового мінімуму» [5], яка згодом була надрукована у фаховому виданні «Міжнародні відносини. Серія "Економічні науки"» (журнал ВАК) вперше було акцентовано увагу, що за допомогою чотирьох міждисциплінарних методик: нормативного (висновки експертів і спеціалістів), соціально-психологічного дослідження, соціологічного (опитування громадян), методу статистичного аналізу макроекономічних та демографічних показників дозволив встановити, що 1 бал стресу за шкалою Холмса і Раге відповідає розміру 1 реального прожиткового мінімуму та відповідає моральній компенсації (тривалості лікування) за 1 день тимчасової втрати працездатності, і у цінах на 01.01.2026 становить 17 198 грн (похибка: 7-12%), в той час коли похибка в Методиці, затвердженої МЮ становить до 80%.

При проведенні експертизи моральної шкоди за тілесними ушкодженнями чи внаслідок ДТП використовують Методику № 14.1.75 «Методика психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди» (Харківський НДІСЕ Міністерства юстиції України), проводять психологічну діагностику підекспертної особи, вивчаються матеріали справи. Далі експерт робить прив'язку до презюмованої моральної шкоди протиправної події: легке тілесне ушкодження, середньої тяжкості тілесне ушкодження, тяжке тілесне ушкодження, виявляють коефіцієнти індивідуальних психологічних особливостей людини і, та коефіцієнт, що враховує обставини справи.

Проте за нашою думкою, яку ми озвучували в початку статті, та доводили до науковців через наукові статті, треба виділяти, це легке тілесне ушкодження з наслідками чи без наслідків для здоров'я, так як не виокремлення цих випадків перекочувало до нас із російської методики О.М. Ерделевського, оскільки законодавство країни-агресора не поділяє легкі тілесні ушкодження на підвиди.

Також на нашу думку, розповсюджений підхід під час проведення судових психологічних експертиз, коли презюмовану моральну шкоду помножують на коефіцієнти і та с, не повністю описує всю моральну шкоду, так як отримувана величина буде визначати моральну шкоду за психологічні страждання у зв'язку із злочином чи ДТП, але завдана

шкода здоров'ю людини не залежить від коефіцієнтів і, с, а залежить від тяжкості хвороби (кількості днів тимчасового розладу здоров'я), відсотку і тривалості втрати постійної професійної працездатності, вартості лікування. І цю величину треба рахувати окремо та додавати до моральної шкоди від психологічних страждань.

Окрім того, сучасна судова практика України щодо стягнення моральної шкоди за постійну втрату працездатності / інвалідність не відповідає здоровому глузду, так як судова практика пропонує стягувати моральну шкоду лише за перший рік інвалідності (наприклад, Постанова Дніпропетровського апеляційного ного суду у справі №185/9782/24 від 04.03.2025 р. у якій суд наголосив, що позивач має право на компенсацію моральної шкоди саме за первинно встановлену втрату працездатності), тоді як на нашу думку стягненню підлягає моральна шкода за весь час перебування на інвалідності, у тому числі і у зв'язку з її продовженням, якщо ця інвалідність виникла внаслідок злочину, ДТП, чи травми на виробництві чи професійного захворювання. Окрім того, за чинною судовою практикою України стягується у 33 рази менше від тієї суми на яку постраждала особа (див., наприклад, Постанову Верховного суду від 15.06.2020 року у справі № 212/3137/17-ц, якою залишено в силі рішення суду де при втраті працездатності особи на рівні 70% стягнуто з відповідача 70 400,00 грн., іншу Постанову Верховного суду від 14.07.2020 року у справі № 212/6988/17-ц, якою залишено в силі рішення суду де при втраті працездатності особи на рівні 50% стягнуто з відповідача 40 000,00 грн). Тобто в середньому суди стягують 1 тис. грн. за 1% втрати працездатності, в той час як згідно з нашими підрахунками, які відповідають Методиці, а вона в свою чергу встановлює компенсацію на рівні практики ЄСПЛ, компенсація за 1% втрати працездатності становить 33 440 грн. у цінах на 01.01.2025. Тому є надія, що якщо у справі буде висновок психологічної експертизи, то суд прийме його до уваги, і призначить компенсацію на більш високому рівні.

Отже, при аналізі строків розладу здоров'я від тяжкості злочину, можна прийти до висновку, що максимальна компенсація співвідноситься до мінімальної як 3 до 1.

Висновки. Таким чином, рекомендуєма компенсація за тілесні ушкодження і втрату працездатності може становити: 1) *за легкі тілесні ушкодження без наслідків для здоров'я: від 34 396 грн до 103 188 грн в цінах на 01.01.2026, 2) за легкі тілесні ушкодження з наслідками для здоров'я: від 103 188 грн до 361 158 грн в цінах на 01.01.2026, 3) за тілесні ушкодження середньої тяжкості: від 361 158 грн до 1 203 860 грн в цінах на 01.01.2026, 4) за тяжкі тілесні ушкодження: від 1 203 860 грн до 3 611 580 грн в цінах на 01.01.2026, 5) за інвалідність 3 грп., - 1 203 860 грн в цінах на 01.01.2026, 6) за інвалідність 2 грп., - 2 407 720 грн в цінах на 01.01.2026, 7) за інвалідність 1 грп., - 3 611 580 грн в цінах на 01.01.2026.* **Перспективами використання результатів дослідження є подальші плани** провести наукові дослідження щодо моральної компенсації за різні ступеню болю, та тяжкість хвороби.

Список використаних джерел:

1. Актуальні теоретичні та практичні проблеми відшкодування моральної шкоди потерпілим працівникам від нещасних випадків на виробництві або професійних захворювань: монографія / О.М. Ярошенко, Н.О. Мельничук, О.В. Москаленко, О.Є. Луценко, О.П. Сорока; за заг. ред. проф. О.М. Ярошенка. Х.: Харків: Юрайт, 2021. 272 с.

2. Бризіцький Максим. Моральна шкода: критерії і розміри відшкодування: наук.-практ. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 136 с.

3. Зведена таблиця індексів споживчих цін з 2000 по 2025 рр. Режим доступу: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/

4. Карачевцев, Я. М. Визначення розміру презюмованої моральної шкоди у світлі адаптації методики О.М. Ерделевського до законодавства України / Я.М. Карачевцев // Право і безпека, 2017. - № 2 (65). – Харківський національный університет внутрішніх справ. – С. 6-12. Режим доступу: https://oaji.net/articles/2017/2258-1507791479.pdf

5. Карачевцев Я.М. Універсальні методи визначення розміру прожиткового мінімуму // Міжнародні відносини. Серія "Економічні науки" (Спеціальний випуск), 2018. - № 13. - Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – С. 27-29. Режим доступу: https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2023-03/tezi%20ceminar%20synthesis%205%2012%202017%20final%20%281%29.pdf

6. Наказ Міністерства охорони здоров'я України N 6 від 17.01.95 «Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень / Сайт Верховної Ради України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95/conv/parach_29:nz_2/sp:dark#o117

7. Савкіна Т.В. Звіт про науково-дослідну роботу «Методика психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди» (остаточний) (методика) / Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса, 2017, 166 с. /на правах рукопису/.

8. Holmes T. H., Rahe R. H. The social readjustment rating scale // Journal of Psychosomatic Research. 1967. Vol. 11. P. 213–218.

Abstract. *The current legislation on criminal liability distinguishes between minor bodily injuries without consequences for health (health disorder (so-called «sick leave» from 2 to 6 days, and the moral damage for health disorder is, according to our calculations, from 34,396 UAH to 103,188 UAH in prices as of 01.01.2026), minor bodily injuries with consequences for health (duration of illness from 6 to 21 days, moral damage to health is from 103,188 UAH to 361,158 UAH in prices as of 01.01.2026), bodily injuries of moderate severity (health disorder from 21 days of temporary disability, to permanent disability loss by one third (up to 70 days of «sick leave» according to our calculations), moral damage to health is from 361,158 UAH to 1,203,860 UAH in prices as of 01.01.2026), and severe bodily injuries (loss of permanent disability by more than 1/3 to 100% disability /according to our calculations, duration of health disorder from 70 to 210 days/), moral damage to health is from 1,203,860 UAH to 3,611,580 UAH in prices as of 01.01.2026). The recommended moral compensation for 1 day of temporary disability corresponds to 1 stress point on the Holmes and Rahe scale, and in monetary terms - 17,198 UAH, and for 1% of permanent disability - 36,116 UAH in prices as of 01.01.2026. Upon the death of a person, the moral damage to the public interests is in the amount of 400 stress points on the Holmes and Rahe scale, and in monetary terms - 6,879,200 UAH in prices as of 01.01.2026.*

Keywords: *moral damage, bodily injury, road accident, occupational diseases, occupational injury.*

References

1. Karachevtsev Ya. M. Osoblyvosti otsinky moralnoi shkody za tilesni ushkodzhennia, smert vid zlochynu, DTP, travmy na vyrobnytstvi chy profesiinoho zakhvoriuvannia [Specific

Features of Assessing Moral (Non-Pecuniary) Damage for Bodily Injury, Death Resulting from a Crime, Road Traffic Accidents, Occupational Injuries or Occupational Disease]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2026. Vol. 11, No. 2 (62). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.5.2025.10. URL: https://expertize-journal.org.ua/psihologicheskaya-ekspertiza/18154-karachentsev-ya-osoblivosti-otsinki-moralnoji-shkodi-za-tilesni-ushkodzhennya-smert-vid-zlochinu-dtp-travmi-na-virobnitstvi-chi-profesijnogo-zakhvoryuvannya (onovlena versiia vid 07.11.2026). [in Ukrainian].